

Kritične študije moških in moškosti: konteksti, koncepti in aplikacije

Čeprav v zadnjih desetletjih narašča raziskovanje moških in moškosti kot ospoljenih, se koncept spola in spolnih razmerij pogosto še vedno razume, kot da zadeva predvsem ženske, ne pa tudi moških in številnih drugih spolnih kategorij ter poleg razmerij med moškimi in ženskami tudi razmerij med moškimi, med ženskami in med drugimi spoli. Moški in njihove vsakdanje javne in zasebne prakse so še vedno pojmovani kot spolno nevtralni, družbena konstrukcija in poustvarjanje kategorije moških in moškosti v konkretnih vsakodnevnih praksah, skozi institucije in v odnosih z drugimi kategorijami ostaja v dominantni vednosti neizrečena, nedvomljiva in skrita. Navidezno spolno nevtralnost kategorije moških in moškosti razumemo kot specifično obliko ospoljene moči in način dominacije, saj se moškost s tem vzpostavlja kot normalnost, kot univerzalna norma in merilo, kot središče, v odnosu do katerega se merijo »drugi« spoli. Zato je raziskovanje moškosti prispevek k dekonstrukciji samoumevnih, neizgovorjenih središč vselej spolno zaznamovane moči. Čeprav je kategorija moškosti v (političnih, ekonomskih, vojaških, simbolnih ipd.) centrih moči očitna, ostaja samoumevna, neproblematizirana, kot pravi Hearn (2015: 8; gl. tudi Hearn v tem tematskem bloku) »odsotno/prisotna« in neraziskana.

Konteksti

Kritične študije moških in moškosti (KŠMM), ki se pojavijo v 80. letih prejšnjega stoletja v Severni Ameriki in Avstraliji, v Evropi pa predvsem v Veliki Britaniji in v skandinavskih državah od 90. let naprej, omogočajo vidnost moškosti in problematiziranje položaja

moških (Connell, Hearn in Kimmell, 2005) ter s tem razgrajujejo samoumevnost in naturalizacijo kategorije moških. Pri tem črpajo iz različnih virov: iz feministične analize moških privilegijev, seksizma in nasilja; iz gejevskih in lezbičnih študij, ki razkrivajo heteronormativnost in homofobijo kot eno temeljnih potez moškosti; iz queer teorij in politik ter dekonstrukcije fiksnega, binarnega in komplementarnega mišljenja spolov in seksualnosti; iz mirovnih, ekoloških in antirasističnih civilnodružbenih gibanj v 70. in 80. letih prejšnjega stoletja, ko so se moški solidarizirali s prizadevanji žensk za enakost spolov; iz postkolonialnih in intersekcionalnih študij, ki opozarjajo na heterogenost moških in njihove različne umeščenosti do lokalnih in globalnih centrov moči.

V zahodnih družbah so se v 70. letih prejšnjega stoletja kot eksplicitne politike moškosti razmahnila antifeministična gibanja za pravice moških (kot so npr. skupine za pravice očetov do dodelitve otroka po razvezi, skupine za moške žrtve nasilja, gibanja za tradicionalno družino ipd.), v katerih so se moški odzvali na družbene spremembe, ki naj bi vodile v domnevno krizo moškosti. Zaton industrijske proizvodnje, njeno nadomeščanje s storitveno ekonomijo in porast nestandardnih zaposlitev so povečali brezposelnost moških; množično vključevanje žensk v plačano delo je načelo ekonomsko premoč moških; demokratizacija odnosov med moškimi in ženskami ter starši in otroki je izzvala predpostavko o naravni moralni avtoriteti moških v družini; javna problematizacija družinskega nasilja je zasenčila podobo moškega kot zaščitnika družine; reproduktivne tehnologije so omogočile ločitev spolnosti ne samo od reprodukcije, ampak tudi od očetovstva ipd. (Hrženjak, 2016: 9). Pripadniki teh gibanj, ki so v številnih evropskih družbah dobro organizirana, financirana in imajo glas v javnih politikah, identificirajo moške kot žrtve in kot deprivilegirane v primerjavi z ženskami. Za to obsojajo feminizem in politike enakosti spolov, izhod, tudi za domnevno naraščajočo »feminizacijo moških«, pa vidijo v vrnitvi k tradicionalnim vrednotam in »pravi« moškosti (Beasley, 2005: 180). Diskurz deprivilegiranosti moških so posvojila nekatera aktualna populistična gibanja, ki povezujejo ksenofobijo, rasizem, homofobijo in seksizem v odziv »jeznih belih moških« (Kimmel, 2013) na svojo naraščajočo revščino, brezposelnost in degradiranost. To razumejo kot posledico večanja pravic žensk, gejev in migrantov, zato v retradicionalizaciji spolnih vlog ter reafirmaciji monokulturnosti iščejo načine za povrnitev patriarhalnih dividend. Tudi antifeministična gibanja za pravice moških so bile spodbuda za razvoj KŠMM, ki so nanje odgovorile s kritično dekonstrukcijo moškosti in razkrivanjem

ospoljene in rasne politike neoliberalizma, v katerem se z deregulacijo ekonomije strateška in ekonomska moč premeščata v roke določenih skupin moških.

Koncepti: strukturna opredelitev spola ter hegemonie, mnogotere in alternativne moškosti

KŠMM se torej vzpostavljajo kot relativno mlado področje družbenokritičnih analiz moških in moškosti v študijah spolov. Temeljni konceptualni okvir zanje je razvila Raewyn Connell v delih *Gender and Power: Society, the Person and Sexual Politics* (1987), *Masculinities* (1995)¹, *The Men and the Boys* (2000) in *Gender* (2009). Raewyn Connell (2009: 11) spol opredeli kot »strukturo družbenih razmerij, ki temelji na reproduktivni sferi, in kot konfiguracijo družbenih praks, ki reproduktivne razlike med telesi vključujejo v družbene procese.« Čerprav odnosi spolov, torej odnosi med ljudmi in skupinami, ki so organizirani na podlagi reproduktivne sfere, pri vseh dokumentiranih družbah tvorijo eno temeljnih struktur (Connell, 2012: 113), zavrne biološki ali identitetni spolni esencializem ter vsakršno homogeno, fiksno in transhistorično jedro spolnih kategorij. Poudarja dinamičnost spola, torej spol kot »proces konfiguriranja prakse v času« (ibid.: 115) na ravni identitet, diskurzov, ideologije in kulture ter institucij, kot so država, družina, delovno mesto, šola. Poudarja notranjo kompleksnost strukture spola, v kateri se prekriva več medsebojno součinkujočih logik, kot so razmerja moči (patriarhat), produkcijska razmerja (delitve dela po spolu), libidinalne investicije (normativna heteroseksualnost) in simbolizem (prevlada moških v institucijah produkcije pomena). Ker je spol splošen način strukturiranja družbenih praks, je vpleten tudi v druge družbene strukture in deluje vzajemno z etničnostjo in razredom. Taka opredelitev koncipira spol kot vseobsegajoč, kot »totalno družbeno

¹ To temeljno delo smo leta 2012 pri založbi Krtina dobili tudi v slovenskem prevodu; uredila ga je Milica Antić Gaber, ki v spremni študiji Connellino delo analitično umesti v študije spola. V slovenščino sta prevedeni tudi dve klasični teoretizaciji moškosti, ki sicer ne izhajata iz študij spolov: delo Pierra Bourdieua *Moška dominacija* (Sophia, 2010) in delo Georgea L. Mossa *Nacionalizem in seksualnost* (*cf., 2005). Aplikacije KŠMM konceptualnega aparata v Sloveniji ostajajo redke: prisotne so v premislekih rap kulture (Šadl in Pivec, 2007); intimno partnerskih umorov (Podreka, 2014); politike in politikov (Crnovič, 2014); vrstniškega nasilja med mladimi (Hrženjak, 2011) in neenakosti v izobraževanju (Hrženjak, 2013a).

dejstvo« (Mauss, 1996), ki zaznamuje vsa področja in vse ravni življenja, je pa zgodovinsko spremenljiv in medkulturno variabilen, poustvarjan v vsakokratni individualni praksi skozi družbene strukture in v njih vpisana razmerja moči ter, kot pravi Raewyn Connell (2009: 11), »ima začetek in morda ima tudi konec«. Čeprav se R. W. Connell zelo približa poststrukturalističnemu razumevanju spola, se eksplicitno distancira od diskurzivnega pristopa in svoje razumevanje spola opredeli kot strukturni pristop. To utemeljuje s tem, da kot temeljne dimenzije spola identificira makro in razredni vidik – kot so ekonomska (ne)enakost in država ter revščina in globalne spremembe, ki jih vzpostavljajo vzpon neoliberalizma, tržne ekonomije in nasilja –, kot tudi mikroempirični vidik, kot so specifično kontekstualne produkcije spola in spreminjanja spolnih identitet skozi življenje. Zanima jo torej makroinstitucionalna logika, ki vzdržuje določen spolni red, ter heterogena umeščenost moških v konkretnem spolnem redu. Zato se metodološko osredinja na študije družbenih struktur in na biografsko metodo, s katero podrobno raziskuje živeto izkušnjo konkretnih moških. Beasley (2005: 224) teoretski okvir KŠMM opredeli kot socialistični, profeministični in materialistični pristop k spolu.

R. W. Connell moškost opredeli kot »mesto v odnosih spolov, prakse, skozi katere moški in ženske to mesto vključujejo v spol, pa tudi kot učinke teh praks na telesne izkušnje, osebnost in kulturo« (Connell, 2012: 112). Moškost zahodnih družb koncipira kot hierarhično organizirano z normativnim središčem, ki ga zasedajo določeni ideali moškosti, povezani z belimi, heteroseksualnimi, razredno privilegiranimi moškostmi, ti ideali pa postajajo vse bolj normativni tudi globalno. Čeprav posebno pozornost namenja diferenciacijam v kategoriji moških, torej mnogoterim moškostim, z upoštevanjem makrostrukturnih hierarhij v razmerjih moči ostaja osredinjena na hierarhično umeščanje moških kot skupine do žensk kot skupine. Vendar, kot pravi, medtem ko moškim na splošno njihov dominantni položaj v globalnem spolnem redu prinaša materialne in simbolne koristi, te »patriarhalne dividende« med moškimi niso porazdeljene enako – nekateri jih prejemajo zelo malo, nekateri jih tudi plačujejo skupaj z ženskami (Connell, 2000). S takim niansiranim/interseksionalnim razbiranjem razmerij moči v spolnih kategorijah se distancira od binarnih konceptov spola in preprostega razumevanja spolnih razmerij kot razmerij med dvema homogenima skupinama. Medtem ko makrospolni binarizem vzpostavlja moško privilegiranost, so v spolnem redu in v posamezni kategoriji spolov ti privilegiji porazdeljeni hierarhično, na vrhu hie-

rarhije pa so dominantne ali hegemonne norme in ideali moškosti.

Ideja hegemonne moškosti se opira na koncept hegemonije, ki ga je Gramsci (1955) razvil pri interpretaciji razrednih neenakosti, R. W. Connell pa ga je razširila v interpretacijo odnosov med spoli in znotraj njih. Hegemonija, pri kateri gre bolj kot za nasilno nadvlado za dominacijo »zdravega razuma« prek kulture, institucij in legitimne (tudi znanstvene) vednosti, je ključni koncept postavljanja vprašanj o spoljene moči v KŠMM, ki se prevaja v koncept hegemonne moškosti (Connell, 2012). Ta pa se ne nanaša toliko na specifično obliko moškosti, temveč predvsem na večstranske in nenehno potekajoče procese oblikovanja moškosti ter na različno umeščenost konkretnih moških v razmerju do idealov hegemonne moškosti in s tem do virov o spoljene moči. Koncept hegemonije sugerira, da v vsakem sistemu ena ali več družbenih skupin zavzema izjemno mesto, ki ji omogoča vpliv, moč in nadzor. Moč dominantne skupine je odvisna od njene zmožnosti vzpostavljanja samoumevnih norm, pogojev in idealov, s katerimi družba interpretira moč na splošno. Dominacija se tako vzpostavlja in ohranja prek nadzora nad družbenimi institucijami (pri Gramsciju so to zlasti mediji in izobraževanje), ki razširjajo ideale in vednost po meri dominantne skupine, kar vodi v naturalizacijo in normalizacijo dominacije, torej v to, da marginalizirane skupine soglašajo z dominacijo, ker jo interpretirajo kot naravno. Podrejene skupine so tako po Gramsciju soudeležene pri vzpostavljanju hegemonije in soodgovorne za svojo marginalizacijo, s tem ko privolijo v diskurz samoumevnosti, četudi je soglasje pogojno, navidezno ali prisilno. Tako pojmovanje hegemonne moškosti ni (nujno) vezano na vladajočo elito in njene specifične interese, temveč se nanaša na družbeno in kulturno dominantne norme »prave« moškosti, ki utrjujejo medsebojno solidarnost moških pri ohranjanju dominantnega položaja. Takole pravi R. W. Connell: »To pa ne pomeni, da so najvidnejši nosilci hegemonne moškosti vedno najbolj vplivni ljudje. Lahko so tudi vzorniki, na primer filmski igralci, ali celo domišljajske osebe ... Vseeno je precej verjetno, da se hegemonija vzpostavi le, kadar obstaja določeno ujemanje med kulturnimi ideali in institucionalno močjo, če ne individualno pa kolektivno.« (Connell, 2012: 119)

R. W. Connell (2012: 119–120) hegemonno moškost definira kot »konfiguracijo spolnih praks, ki posebej trenutno sprejet odgovor na vprašanje legitimnosti patriarhata, kar zagotavlja (ali se obravnava kot zagotovilo za) prevladujoč položaj moških in podrejenost žensk.« Gre za trenutno v družbi najbolj sprejemljivo in nagrajeno uprizarjanje moškosti, ki se izoblikuje okrog konceptov avtoritete,

(fizične) moči, heteroseksualnosti in plačanega dela (Antić Gaber, 2012: 363) ter je konstitutivna ali pa vsebovana v številnih institucionalnih praksah. Bolj ko se moški v javnosti identificirajo s hegemono moškostjo kot naravno, ustrezno in pravo obliko moškosti, bolj si lahko izboljšajo svoj položaj. Razumevanje spola kot dinamičnega, relacijskega, kontekstualnega in zgodovinskega predvideva, da ni ene same oblike hegemonne moškosti, ki bi bila skupna vsem družbam in kulturam, ampak je lahko hegemonna moškost na lokalni ravni in v nekem obdobju bistveno drugačna od tiste na globalni ravni ali v drugem obdobju. Učinek vsake oblike hegemonne moškosti pa je, da legitimira globalno podrejenost žensk v odnosu do moških in da hierarhizira moške v odnosu do norm »prave« moškosti, ki jih vzpostavlja.

Hegemono moškost Connell obravnava tudi v kontekstu »globalizacije spola« in »svetovnega spolnega reda«, pri čemer poveže imperializem (ekonomsko in politično ekspanzijo evropskih držav) v njegovih raznolikih oblikah (zavojevanje, kolonializem, postkolonializem) s spolnimi razmerji. Globalna ekspanzija kapitalističnih/razrednih razmerij predvideva tudi globalno ekspanzijo zahodnih norm hegemonne moškosti: »Ko zahodne institucije (kot so vojska, država, korporacije, trgi dela in kapitala, šole ipd.) postanejo dominantne v globalni družbi, vzorci moškosti, ki so investirani v teh institucijah, postanejo globalni standard.« (Connell, 2000: 43) V aktualnem svetovnem redu kot hegemono obliko moškosti opredeli »transnacionalno poslovno moškost« z značilnostmi, kot so egocentrizem, pogojna lojalnost, zmanjševanje etičnih standardov in skrbi za druge ter osredinjenost na akumulacijo in poblagovljenje (Connell, 2005). S tem se razpira pogled na vpletenost spolnih dinamik (kot so tradicionalne spolne norme in specifičen koncept hegemonne moškosti) v politiko in ekonomijo, in nakazuje, da egalitarna, trajnostna ekonomija in politika ne moreta temeljiti na modelu moške hegemonije, ki je izključujoč ne samo do žensk, temveč tudi do »drugih« moških.

Medtem ko poststrukturalistične diskusije spola obravnavajo heterogenost v okviru spolnih kategorij z vidika nestabilnosti, fluidnosti in performativnosti identitet, antropološke študije pa jo tematizirajo v kontekstu medkulturnih variabilnosti, se Connellina artikulacija mnogoterih moškosti navezuje na razmerja moških, medsebojno razlikujočih se glede na razred, etničnost, raso, seksualnost, starost, fizično konstitucijo ipd. do idealov hegemonne moškosti. Spolno zaznamovana razmerja med moškimi (pri čemer R. W. Connell spet poudari nujnost ohranjanja dinamičnosti, kontekstual-

nosti in relacijskosti analize, da se mnogoterost moškosti ne bi izjavila v značajsko tipologijo) so razmerja dominacije, soudeležbe, podrejenosti in marginalizacije. Spolno zaznamovano razmerje dominacije in podrejenosti med moškimi se kaže kot prevlada heteroseksualnih in podrejenost homoseksualnih moških, pri čemer gre za veliko več kot le za kulturno stigmatizacijo homoseksualnosti. »Maskulinitet ne obstaja drugače kot v kontrastu s femininiteto,« (Connell, 2012: 108) zato je za identiteto moških primarnega pomena, da niso takšni kot ženske (Kimmel, 1995: 10). Z vidika hegemonije moškosti je gejevstvo mogoče preprosto primerjati z »ženskostjo«, zato je gejevstvo v patriarhalni ideologiji skladišče vsega, kar je izgnano iz hegemonije moškosti – od tod, pravi R. W. Connell (2012: 121), je mogoče razumeti silovitost homofobnih napadov. Čeprav norme hegemonije dosega le manjšina moških, ima zaradi njihove hegemonije večina moških koristi od patriarhalnih privilegijev, kar R. W. Connell opredeljuje kot razmerje soudeležbe ali »soudeležene moškosti« (ibid.). Medtem ko so hegemonija, podrejenost in soudeležba razmerja, ki so lastna spolnemu redu, pa vzajemno delovanje spola z drugimi strukturami, kot sta etničnost/rasa in razred, med moškimi vzpostavlja odnose marginalizacije (R. W. Connell pri tem pravi, da to sicer ni povsem ustrezen izraz za opis odnosov med moškostmi vladajočih in podrejenih razrednih in etničnih skupin) (ibid.: 123). Beli moški se ne konstituirajo le v nasprotju do belih žensk, temveč tudi v odnosu do temnopoltih moških, pripadnikov etničnih manjšin in različnih razrednih položajev.

Norme hegemonije moškosti, ki delujejo skozi individualne prakse, institucije, ideologije in stereotipe o tem, kaj je moško in kaj je žensko, kaj je »prava« moškost, so hkrati tudi načini družbene kontrole moškosti, skozi katere se moški medsebojno nadzorujejo in disciplinirajo (ne)ustrezno izvajanje moškosti in deviacije od norm »prave« moškosti (Kimmel, 1995). Skupinsko nasilje nad geji ali priseljenci je izraz discipliniranja/sovraštva do podrejene in marginalizirane moškosti in hkrati kolektivna demonstracija dominantne moškosti, ki se opredeljuje kot heteroseksualna in nacionalna. Kot pravita Šadl in Pivec (2007), hegemonija moškosti črpa svojo razliko/dominacijo z izključevanjem/zatiranjem ne le žensk, temveč tudi preostalih »drugih« – razrednih, rasnih, etničnih in seksualnih –, pri čemer same opredelitve hegemonije moškosti (z lastnostmi kot so razumskost, objektivnost, moralnost, moč, instrumentalnost, nadzor, neodvisnost, uspeh ipd.) opravičujejo in pomagajo ohranjati premoč dominantnih moških nad ženskami in »drugimi« moškimi. Seksizem, homofobija, heteroseksizem, rasizem, ksenofobija,

razredna aroganca, ki so ključni mehanizmi družbenega zatiranja, so tako inherentni homogeni moškosti, ne kot kategoriji moških, temveč kot kulturni normi. Pomembno je ohraniti pozornost na tem, da gre za nenehne in večsmerne družbene procese, ne za kategorije ljudi – na primer, mladi priseljenci, ki ne morejo doseči norm lokalne hegemonne moškosti, jo kompenzirajo s konstrukcijo hipermaskulnosti, ki se lahko izrazi v nasilju nad ženskami; ženska, ki doseže profesionalni položaj, ki ga po navadi zasedajo moški, se približa hegemoni moškosti, kajti ta ni vezana na moško telo; tempoliti moški z vrhunskimi športnimi dosežki je lahko ideal hegemonne moškosti ipd. (Mechthild in Neuber, 2011).

Kritike koncepta hegemonne moškosti so številne in različne, očitajo pa mu zgodovinsko specifičnost, etnocentrizem, potencialni psihologizem, nedorečenost in nepreciznost, zmedo pri uporabi ipd. (Hearn, 2011; Anderson, 2009). Nekaj elementov opredelitve hegemonne moškosti pa je deležnih splošnega konsenza: pluralnost in hierarhiziranost moškosti z vidika umeščenosti glede na vire moči; simbolna, normativna in performativna moč norm hegemonne moškosti v konkretnih življenjih fantov in moških; zgodovinska in medkulturna variabilnost hegemonne moškosti in iz tega izhajajoča možnost spreminjanja norm moškosti (Connell in Messerschmidt, 2005; Antić Gaber, 2012: 365).

Kot pravi Messerschmidt (v Chong, 2008: 13), se družbene strukture udeležujejo v družbenem delovanju, zato posamezniki in posameznice v svojem izvajanju spola poustvarjajo, včasih pa tudi spreminjajo družbene strukture. V zvezi s tem se v zadnjih letih kot poskus dopolnjevanja koncepta hegemonne moškosti pojavljajo artikulacije alternativnih moškosti (Buschmeyer, 2013), torej raziskovanje moških, ki zavzemajo kritično distanco do idealov hegemonne moškosti, se jim strateško izogibajo in sistematično preizkušajo načine, kako biti moški na nehegemon način. Anderson (2009) na podlagi kvalitativnih študij ekipnih športov, atletike in univerzitetnih bratovščin (torej tipičnih vratarjev (*gatekeepers*) norm hegemonnih moškosti) v Združenih državah Amerike in Veliki Britaniji meni, da v sodobnih družbah pridobiva na kulturnem in institucionalnem pomenu model »vključujoče moškosti«, ki ni soudeležena ali podrejena, čeprav pomeni distanciranje moških (zlasti mladih, belih, izobraženih in srednjega razreda) od hierarhičnosti in ortodoksne heteroseksualnosti. Med mladimi moškimi opaža izvajanje moškosti na način, ki vključuje tudi prakse, ki so kulturno kodirane kot ženske ali gejevske, kar tematizira kot pojemanje spolne binarnosti. Posebej poudarja rahljanje kulturnih kodov, vedenj in simbolov, ki

razlikujejo in hierarhizirajo maskulinizirane in feminizirane moške (ki so posledično homoseksualizirani). S konceptom »vključujoče moškosti« Anderson razbira mikroprakse izvajanja spola v situacijah, ko moški, ki so blizu hegemonih položajev, prostovoljno opustijo mehanizme (homohisterijo, mizoginijo, rasizem), s katerimi ohranjajo svojo dominacijo.

Drugi primer artikulacije alternativnih moškosti je »skrbna moškost« (Hanlon, 2012; Scambor in dr., 2015; Elliott, 2015), pri kateri gre za zavestno zavračanje dominacije in integracijo vrednot, izpeljanih iz etike skrbi, kot so medsebojna odvisnost, podpora, empatija, pozornost in soodgovornost. Skrbstvene prakse so eno temeljnih področij ospoljenja, torej izvajanja in poustvarjanja spola tako za moške kot za ženske: ženske skozi skrbstveno delo, kot so gospodinjstvo, skrb za otroke, ostarele in bolne, konstruirajo in utrjujejo ženskost (posebej močan normativen in regulacijski pritisk prihaja iz družbene institucije materinstva); moški se z distanciranjem od skrbstvenega dela simbolno distancirajo od ženskosti in približujejo normam hegemone moškosti. Študije (Hanlon, 2012; Hrženjak, 2013b) kažejo, da ko se moški angažirajo v skrbstvenem delu bodisi v družini bodisi v plačanem delu v feminiziranih skrbstvenih poklicih (npr. kot vzgojitelji v vrtcih, negovalci ipd.), postane njihova moškost ali vsaj heteroseksualnost predmet dvoma v ožjih in širših socialnih mrežah, ker se z vidika norm hegemone moškosti preveč približajo ženskosti. Medtem ko se koncept vključujoče moškosti nanaša predvsem na rahljanje hierarhij med moškimi in ne problematizira hierarhičnih razmerij med moškimi in ženskami, ideja skrbne moškosti opozarja na patriarhalna razmerja med moškimi in ženskami, saj se skrbstveno delo v kapitalizmu skozi ideološko dihotomijo moški hranitelj/ženska skrbnica vzpostavlja kot ena temeljnih normativnih ločnic, ki spola konstituira kot biološka, komplementarna, binarna in neenaka. Zato ima lahko koncept skrbne moškosti, zlasti če je apliciran tudi na politiko in ekonomijo, kot so skrb za skupnost, okolje, marginalizirane skupine, in ne samo na medosebna razmerja (starševstvo, partnerstvo, prijateljstvo), transformativne potencialne za patriarhalne maskulinizirane kulturne norme in družbene institucije. Omejenost koncepta alternativnih moškosti pa je treba videti v tem, da nehegemono izvajanje moškosti tematizira predvsem na mikroravni identitetnega spreminjanja in ozaveščanja moških, ki ima potencialne širše učinke zgolj skozi mehanizem zgleada, spregleda pa, da možnosti individualnega spreminjanja moškosti pomembno določajo širše strukture in organizacije, ki lahko individualno spreminjanje omogočajo,

ovirajo ali celo kaznujejo (Levtov in dr., 2015). Tako je npr. država s svojimi politikami ključna za družbeno regulacijo spolnih razmerij, ki npr. s politikami očetovstva spodbuja prakse skrbne moškosti, po drugi strani pa z izključujočim definiranjem, kdo je legitimen oče, omejuje tovrstne prakse. Po drugi strani trg dela z normo idealnega delavca, ki predvideva samozadostnega, kompetitivnega, racionalnega posameznika, ki je fleksibilen, brez skrbstvenih obveznosti in povsem na voljo delodajalcu, kaznuje moške, ki prakticirajo skrbno moškost, skozi ekonomske sankcije in statusno razvrednotenje (Hrženjak, 2016).

Aplikacije

Teoretski okvir KŠMM v približno štirih desetletjih obstoja ni bil niti presežen niti izrazito pluraliziran. Razloge za to nekateri vidijo v tem, da gre za mlado raziskovalno področje, ki je relativno majhno in disciplinarno homogeno (v ozkem krogu temeljnih avtorjev prevladujejo sociologi) (Beasley, 2005). Spodbudil pa je številne aplikacije svojih konceptov pri razumevanju, kako spolna zaznamovanost moških vpliva na družbene pojave, kot so nasilje, šport, izobraževanje, delo, družina, spolnost, zdravje in neenakosti. KŠMM pridobivajo vidno mesto tudi v politikah enakosti spolov, ki so bile dolgo pojmovane predvsem kot da zadevajo samo ženske (Scambor in dr., 2014; Flood in Howson, 2015). Pri vključevanju vidikov moškosti v politike enakosti spolov pa ne gre (kot si to predstavljajo gibanja za pravice moških) zgolj za razbiranje področij, na katerih se zdi, da so moški v slabšem položaju kot ženske (npr. zdravje, izobraževanje, dodelitev otroka po razvezi), temveč je poudarek na prepoznavanju stroškov (kot so enodimenzionalni življenjski poteki, podrejeni delovni etiki; izguba intimnih povezanosti s partnerji, otroki in prijatelji; v primerjavi z ženskami zgodnja umrljivost, visoka stopnja samomorilnosti, alkoholizma in nasilja ipd.), ki jih moški (in tudi nekatere ženske) plačujejo v prizadevanjih in medsebojnem tekmovanju za doseganje norm hegemonne moškosti. Vključevanje moških v enakost spolov pomeni predvsem problematiziranje in dekonstrukcijo norm hegemonne moškosti (gl. Hearn v tem tematskem bloku) v konkretnih institucionalnih in simbolnih okoljih, s čimer se moški sicer odrečejo patriarhalnim dividendam, ki so jih deležni iz neenakosti, vendar na drugi strani tudi pridobijo.

Pričujoči tematski blok vključuje enajst prispevkov, ki z uporabo predstavljenega konceptualnega aparata KŠMM (in vključevanjem

drugih relevantnih teoretskih okvirjev in konceptov) analizirajo različne vidike moškosti in nekatere aktualne družbene probleme. Jeff Hearn, eden od začetnikov in temeljni avtor študij moškosti v Evropi, skozi dekonstrukcijo družbene kategorije moškosti in artikulacijo koncepta transpatriarhalnosti nakazuje nove poti razvoja KŠMM. Milica Antić Gaber, Deja Crnović in Irena Selišnik skozi branje zgodovinskih in medijskih profilov politikov izdelajo kontekstualno umeščeno tipologijo transformacij uprizarjanja političnih moškosti v Sloveniji v obdobju od konca druge svetovne vojne do aktualne posttranzicijske situacije. Tudi prispevek Sandija Abrama seže v polpreteklo zgodovino, kjer skozi raznoliko etnografsko evidenco, ki priča o mehanizmih konstrukcije hegemone moškosti v kontekstu Jugoslovanske ljudske armade, reflektira socialistične moškosti. Martin Gramc in Sabina Janičijević v svojem članku aplicirata koncept hegemonih in alternativnih moškosti v kontekstu študij oglaševanja in teorij nacionalizma, da bi razvila interpretacijo treh oglasov za pivo v Sloveniji. Christian Scambor in Elli Scambor problematizirata koncept spolnega nasilja, ki v avstrijskem kontekstu v praktičnem preventivnem in kurativnem delu predvideva predvsem nasilje moških nad ženskami, izključuje pa različne druge konstelacije spolnega nasilja, zlasti nasilje med moškimi. Članek Julie Franz reflektira konstrukcijo kategorije »mladih muslimanskih moških« v javnih in izobraževalnih diskurzih v Nemčiji, ki, kot pokaže, zaradi umanjkanja samorefleksije, zlasti kritičnosti do neoliberalne ideologije in do dejanskega zahodnega spolnega reda vzpostavljajo mlade muslimanske migrante kot nevarne, patriarhalne in neizobražene. Živa Humer obravnava vključenost moških v skrbstveno delo in skozi empirično analizo razlik v očetovskih praksah pri moških v prekarnih zaposlitvah ter moških na vodstvenih in vodenih delovnih mestih razkriva, kako položaj posameznika na trgu dela vpliva na njegove zmožnosti za aktivno očetovstvo. Aleksandra Kanjuo Mrčela in Jasmina Revinšek odpirata temo spolne segregacije trga dela in pozornost od spodbujanja žensk v vključevanje v maskulinizirane tehnične poklice preusmerjata na odsotnost moških v feminiziranih skrbstvenih poklicih, konkretno na primeru vzgojiteljev v vrtcih. Članek Katarzynie Wojnicke prinaša informativen pregled primerov aktivističnih moških gibanj in organizacij v EU, ki si aktivno prizadevajo za transformacijo moškosti in enakost spolov. Tematski blok vključuje tudi dva prevoda klasičnih besedil na področju KŠMM. Besedilo Shahin Gerami kontekstualno umeščeno analizira dejavnike – od kolonializma, globalizacije (in globalne hegemone moškosti), sekularizacije, graditve naroda,

vloge religije do socialno-ekonomskih dejavnikov –, ki vzpostavlja-jo raznolikost muslimanskih moškosti in spolnih režimov ter tako dekonstruira zahodni mit o nasilnih fundamentalističnih islamskih moškostih. Besedilo Michaela A. Messnerja pa prinaša podroben pregled študij športa in spola, ki se zdi zaradi fascinacije s športnimi dosežki v Sloveniji zelo relevanten; opozori na vlogo športa pri vzdrževanju spolnih hierarhij tako med moškimi in ženskami kot tudi med samimi moškimi ter opozarja na visoke stroške hegemonie moškosti, ki se vzpostavlja skozi šport.

Literatura

- ANDERSON, ERIC (2009): *Inclusive Masculinity: The Changing Nature of Masculinities*. London, New York: Routledge.
- ANTIĆ GABER, MILICA (2012): Onkraj binarnosti in dihotomij: ženske študije in študiji spola v Sloveniji. V *Moškosti*, R. Connell, 349–370. Ljubljana: Krtina.
- BEASLEY, CHRIS (2005): *Gender & Sexuality. Critical Theories, Critical Thinkers*. London: Sage.
- BOURDIEU, PIERRE (2010): *Moška dominacija*. Ljubljana: Sophia.
- BUSCHMEYER, ANNA (2013): The Construction of 'Alternative Masculinity' among Men in the Childcare Profession. *Revue internationale de sociologie* 23(2): 290–310.
- CHONG, VINCENT (2008): *Negotiating with Agency: towards an Intersectional Understanding of Violence and Resilience in Young Southeast Asian Men*. UC Berkley: Institute for the Study of Social Change.
- CONNELL, RAEWYN W. (1987): *Gender and Power*. Sydney: Allen and Unwin.
- CONNELL, RAEWYN W. (2000): *The Men and the Boys*. Cambridge: Polity Press.
- CONNELL, RAEWYN W. (2005): Globalization, Imperialism, and Masculinities. V *Handbook of Research on Men and Masculinities*, M. Kimmel, J. Hearn in R. W. Connell (ur.), 71–90. Thousand Oaks: Sage.
- CONNELL, RAEWYN W. (2009): *Gender*. Cambridge: Polity Press.
- CONNELL, RAEWYN (2012): *Moškosti*. Ljubljana: Krtina.
- CONNELL, RAEWYN W. IN JAMES W. MESSERSCHMIDT (2005): Hegemonic Masculinity: Rethinking the Concept. *Gender & Society* (19): 829–859.
- CONNELL, RAEWYN W., JEFF HEARN IN MICHAEL KIMMEL (2005): Introduction. V *Handbook of Research on Men and Masculinities*, M. Kimmel, J. Hearn in R. W. Connell (ur.), 1–13. Thousand Oaks: Sage.
- CRNOVIĆ, DEJA (2014): Uprizarjanje moškosti v predvolilni predsedniški kampanji 2012: primer Boruta Pahorja. *Družboslobne razprave* (75): 49–64.
- ELLIOTT, KARLA (2015): Caring Masculinities: Theorizing an Emerging Concept. *Men and Masculinities*. Dostopno na: doi:10.1177/1097184X15576203.
- FLOOD, MICHAEL IN RICHARD HOWSON (2015): *Engaging Men in Building Gender Equality*. Cambridge: Scholars Publishing.

- GRAMSCI, ANTONIO (1955): *Pisma iz ječe*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- HANLON, NIALL (2012): *Masculinities, Care and Equality: Identity and Nurture in Men's Lives*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire: Palgrave Macmillan.
- HEARN, JEFF (2011): Neglected Intersectionalities in Studying Men: Age(ing), Virtuality, Transnationality. V *Framing Intersectionality. Debates on a Multi-Faceted Concept in Gender Studies*, H. Lutz, M. T. Herrera Vivar in L. Supik (ur.), 89–105. Burlington: Ashgate.
- HEARN, JEFF (2015): *Men of the World. Genders, Globalizations, Transnational Times*. Los Angeles: Sage.
- HRŽENJAK, MAJDA (2011): Vrstniško nasilje v perspektivi dominantnih konstrukcij ženskosti in moškosti ter sovpadanja strukturnih neenakosti. *Šolsko polje* 22(3/4): 131–147.
- HRŽENJAK, MAJDA (2013a): Kompleksnost (spolnih) neenakosti v izobraževanju. *Šolsko polje* 24(5/6): 71–88.
- HRŽENJAK, MAJDA (2013b): Negotiating Masculinities in Informal Care Work. *Revue internationale de sociologie* 23(2): 346–362.
- HRŽENJAK, MAJDA (UR.) (2016): *Transformacije očetovstva: moški med delom in starševstvom*. Ljubljana: Mirovni inštitut.
- KIMMEL, MICHAEL (1995): *The Politics of Manhood*. Philadelphia: Temple University Press.
- KIMMEL, MICHAEL (2013): *Angry White Men. American Masculinity at the End of an Era*. New York: Nation Books.
- LEVTOV, ROBERT, NIKKI VAN DER GAAG, MICHAEL GREENE, MICHAEL KAUFMAN IN GARRY BARKER (2015): *State of the World's Fathers: A MenCare Advocacy Publication*. Washington: Promundo, Rutgers, Save the Children, Sonke Gender Justice, and the MenEngage Alliance.
- MAUSS, MARCEL (1996): *Esej o daru in drugi spisi*. Ljubljana: Studia Humanitatis.
- MECHTHILD, BERESWILL IN ANKE NEUBER (2011): Marginalised masculinity, Precarisation and Gender Order. V *Framing Intersectionality. Debates on a Multi-Faceted Concept in Gender Studies*, H. Lutz, M. T. Herrera Vivar in L. Supik (ur.), 69–89. Burlington: Ashgate.
- MOSSE, GEORGE L. (2005): *Nacionalizem in seksualnost*. Ljubljana: *cf.
- PODREKA, JASNA (2014): Intimnopartnerski umori v Sloveniji in njihova spolna zaznamovanost. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo* 65(1): 60–73.
- SCAMBOR, ELLI, NADJA BERGMANN, KATARZYNA WOJNICKA, SOPHIA BELGHITI-MAHUT, JEFF HEARN, ØYSTEIN GULLVÅG HOLTER, MARC GÄRTNER, MAJDA HRŽENJAK, CHRISTIAN SCAMBOR IN ALAN WHITE (2014): Men and Gender Equality: European Insights. *Men and Masculinities* 17: 552–577.
- SCAMBOR, ELLI, MAJDA HRŽENJAK, NADJA BERGMAN IN ØYSTEIN GULVAG HOLTER (2015): Man's Share of Care for Children and Professional Care. *Contribution to Humanities* 14(2): 53–72.
- ŠADL, ZDENKA IN NATAŠA PIVEC (2007): Reprezentacija moškosti v popularnem rapu na primeru 50 Cent. *Teorija in praksa* 44(3/4): 447–460.